

Національна академія педагогічних наук України

Інститут проблем виховання

СЕМЕНОВ ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ

УДК 373.2.091:37.015.31-053.4

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ТВОРЧО СПРЯМОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА У ПОЗАШКІЛЬНОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
Пустовіт Григорій Петрович,
Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, професор кафедри природничо-математичних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України
Богущ Алла Михайлівна,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти;

доктор педагогічних наук, доцент
Ковшар Олена Вікторівна,
Криворізький державний педагогічний університет, завідувач кафедри дошкільної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
Танько Тетяна Петрівна,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
декан факультету дошкільної освіти.

Захист дисертації відбудеться 28 листопада 2017 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060 м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.ipv.org.ua> та у науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України (04060 м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано «27» жовтня 2017 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. В. Литовченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна цивілізаційна орієнтація на розвиток успішних націй та держав виокремлює глобальну проблему людського потенціалу, що ґрунтується на творчій самореалізації поколінь та їхньому культурно-інтелектуальному відтворенні. Трансформаційні процеси сучасного українського суспільства ставлять перед освітою завдання активізації процесу становлення особистості в дитячому віці. Досягнення цієї мети пов'язується, зокрема, з формуванням у дітей дошкільного віку потреби у творчості.

Становлення творчого потенціалу майбутнього громадянина є однією із провідних ідей Базового компоненту дошкільної освіти, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Про позашкільну освіту», Концепції позашкільної освіти і виховання, Положення про позашкільний навчальний заклад, Національної доктрини розвитку освіти, інструктивно-методичного листа Міністерства освіти і науки України «Про систему роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади» та інших законодавчих і програмних документів. Разом із тим, прогресивні досягнення у формуванні нормативно-правової бази діяльності позашкільних навчальних закладів не забезпечують повною мірою реалізації завдань творчого розвитку дітей дошкільного віку.

Нині є підстави констатувати факт недостатності усвідомлення педагогами необхідності системного формування цілісної творчо спрямованої особистості вихованця на противагу фрагментарному розвитку його окремих творчих умінь; нерозробленості теоретико-методичних засад цілеспрямованого формування творчої особистості дитини старшого дошкільного віку; відсутності науково обґрунтованих підходів до ефективної психолого-педагогічної підтримки природного прагнення дитини до творчості.

Різні аспекти дослідження дитини дошкільного віку відображено у ряді наукових здобутків. Зокрема, психолого-педагогічні засади становлення особистості в дошкільному дитинстві окреслено І. Д. Бехом, Л. І. Божович, Д. Б. Ельконіним, О. В. Запорожцем, О. Л. Кононко, В. К. Котирло, О. В. Кочергою, В. У. Кузьменко, С. Є. Кулачківською, С. О. Ладивір, В. С. Мухіною, Т. О. Піроженко, Ю. О. Приходько; питання дошкільного дитинства у педагогічній ретроспективі розглянуто Л. В. Артемовою, З. Н. Борисовою, І. М. Дичківською, І. Г. Улюкаєвою; дослідження фізичної сфери як основи розвитку особистості представлено у працях Т. К. Андрющенко, О. Л. Богініч, Е. С. Вільчковського, Л. В. Волкова, Н. Ф. Денисенко, О. Д. Дубогай, Л. В. Лохвицької, Л. А. Сварковської, Н. І. Семенової; особливості формування пізнавальної сфери дитини дошкільного віку обґрунтовано у наукових парцях Г. В. Беленької, О. Г. Брежневої, А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Л. І. Зайцевої, Н. В. Лисенко, О. А. Листопада, І. О. Луценко, В. В. Маршицької, М. А. Машовець, З. П. Плохій, Т. І. Поніманської, О. Д. Рейпольської, Т. М. Степанової, Л. В. Шелестової, К. В. Щербакової; питання почуттєвої сфери та творчого становлення особистості схарактеризовано

І. М. Білою, Е. Е. Карповою, С. П. Нечай, О. І. Кульчицькою, І. А. Онищук, О. А. Половіною, В. В. Рогозіною, Т. П. Танько, А. С. Шевчук.

Ідея формування творчої особистості досить предметно та глибоко знаходить своє втілення в діяльності позашкільного навчального закладу (О. В. Биковська, В. В. Вербицький, І. М. Мельникова, Г. П. Пустовіт, Т. І. Суценко та інші). Тенденцією розвитку позашкільної освіти доби української незалежності є організація багатофункціональних, широкодоступних центрів творчості дітей. Позашкільні навчальні заклади стали багаторівневими самодостатніми педагогічними системами, які завдяки змістовій поліспрямованості здатні легко адаптуватися до педагогічних новацій, а маючи належне матеріальне та кадрове забезпечення, за своєю суттю, є дієвою освітньою системою з потенціалом внутрішнього розвитку та ефективної взаємодії з іншими структурами. Наявність у позашкільному навчальному закладі значного простору свободи щодо вибору виду діяльності та шляхів самореалізації забезпечує вихованцям можливість плідно експериментувати із творчими завданнями, виробляти власний стиль та яскраву творчу індивідуальність.

Дослідження останніх десятиліть довели необхідність активізації орієнтування позашкільних навчальних закладів на розвиток дитячої творчості. Вітчизняні вчені шляхом обґрунтування методологічних засад дослідження педагогічних явищ у позашкільному навчальному закладі здійснили успішну спробу визначити якісно нову галузь науково-педагогічних досліджень. У наукових працях також представлено: історію становлення та розвитку позашкільної системи освіти (В. Є. Берега, С. М. Букреєва, О. Г. Глух, А. С. Шепілова, Н. Ф. Харінко, Т. Д. Цвірова); потенціал позашкільного навчального закладу в естетичному (Л. К. Білий, І. А. Плясецька, А. І. Шахова), економічному (Б. Ю. Чистяков), морально-естетичному (О. В. Матвієнко, О. М. Мироненко, Н. К. Сінькевич) вихованні особистості; вихованні національної самосвідомості підлітків (А. В. Корнієнко); соціально-педагогічні аспекти діяльності позашкільних навчальних закладів (О. В. Литовченко, Т. К. Окушко); діяльність позашкільного навчального закладу як чинник соціалізації гуртківців-старшокласників (Н. В. Заверико), розвитку пізнавальних інтересів (О. П. Липецький, В. А. Редіна), розвитку обдарованих дітей (А. В. Лякішева); формування в гуртківців активної життєвої позиції (Н. Д. Пономарчук, І. М. Мельникова), підготовку до сімейного життя (Р. Д. Файзулін), професійного самовизначення вихованців позашкільних навчальних закладів (Г. А. Гасанова, В. В. Мачуський, А. С. Меджидова, В. В. Рибалко).

Однак фундаментальні та прикладні дослідження з проблем формування творчо спрямованої особистості вихованців у позашкільних навчальних закладах, у яких би системно висвітлювалися концептуальні підходи до побудови змісту, розробки дієвих організаційно-педагогічних форм і методів його реалізації, що безпосередньо спрямовані на створення та апробацію сучасної функціональної системи формування творчо спрямованої особистості старших дошкільників у позашкільних навчальних закладах, досі не проводилися. Тим часом, у багатьох позашкільних навчальних закладах масово розгортають роботу цілі підрозділи

передшкільної освіти для дітей старшого дошкільного віку. На запит батьків чимало позашкільних навчальних закладів організують діяльність навіть із дітьми раннього дошкільного віку. Проте організація педагогічного процесу керівниками та педагогами позашкільних навчальних закладів із цією категорією вихованців відбувається переважно інтуїтивно. Зважаючи на ці обставини, можемо констатувати практичний запит на розробку концептуальних й теоретико-методичних засад формування особистості старшого дошкільника в умовах позашкільної освіти.

Аналіз теоретичних узагальнень та актуального стану діяльності позашкільних навчальних закладів з вихованцями старшого дошкільного віку виявив *суперечності* між:

- сучасними вимогами суспільства щодо розвитку творчо спрямованої особистості та незадовільним станом реалізації цього завдання закладами дошкільної та позашкільної освіти;

- прагненнями педагогів позашкільних навчальних закладів забезпечувати творчий розвиток вихованців старшого дошкільного віку та недостатнім концептуально-теоретичним обґрунтуванням цього процесу;

- визнанням формування творчо спрямованої особистості пріоритетною освітньою ідеєю сучасних позашкільних навчальних закладів та недостатньою готовністю педагогів до її реалізації;

- потребою позашкільних навчальних закладів у методичному супроводі процесу формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника та відсутністю належного навчально-методичного забезпечення;

- необхідністю формування цілісної творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку з опорою на полісуб'єктність (вихованці – педагоги – батьки) та практикою фрагментарного формування педагогами позашкільних навчальних закладів окремих творчих умінь.

Актуальність обраної проблеми, її соціальна значущість, недостатнє теоретичне висвітлення та відсутність системного експериментального дослідження зумовили вибір теми дисертаційної роботи *«Теоретико-методичні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано згідно з планом науково-дослідної роботи Інституту проблем виховання НАПН України в частині наукових тем лабораторії дошкільної освіти і виховання: «Науково-методичне забезпечення формування базових якостей старшого дошкільника в дошкільному навчальному закладі» (державний реєстраційний номер 0110U001199) та лабораторії позашкільної освіти: «Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей у процесі пізнавально-практичної діяльності» (державний реєстраційний номер 0112U001228), «Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0115U002259).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 6 від 30.05.2013 р.) та схвалено бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 24.09.2013 р.).

Мета дослідження полягає у розробленні концепції, теоретичному обґрунтуванні, створенні та експериментальній перевірці системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз наукових підходів до вирішення проблеми формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі та визначити стан її розробленості.

2. Виокремити психолого-педагогічні детермінанти формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі.

3. Розробити концепцію формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника.

4. Створити систему формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі та обґрунтувати її структурні компоненти.

5. Здійснити емпіричне дослідження стану сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі та проаналізувати його результати.

6. Розробити технологічний компонент системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі.

7. Провести експериментальну перевірку ефективності впровадження системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі.

Об'єкт дослідження – формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника.

Предмет дослідження – система формування творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку – вихованця позашкільного навчального закладу.

Концепція дослідження. Основні концептуальні підходи дослідження пов'язані із сучасними положеннями про становлення особистості у дошкільному дитинстві та функціонування педагогічних систем, метою яких є задоволення потреб дитини у самореалізації та творчому самоствердженні в освітньому середовищі навчального закладу. За цих обставин освітня діяльність позашкільного навчального закладу передбачає створення спеціальних умов для ефективної взаємодії педагогів, вихованців старшого дошкільного віку та їхніх батьків – полісуб'єкта становлення творчо спрямованої особистості дитини.

Як ідеологічну платформу запропонованої системи формування творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку у позашкільному навчальному закладі обрано гуманізм (систему ідей і поглядів на людину як

найвищу цінність). Гуманістичний контекст дослідження забезпечив орієнтацію розробленої системи на підпорядкування організації, змісту, форм, методів освітньої діяльності позашкільного навчального закладу завданням становлення творчої особистості; надання дітям та їх батькам можливості вільного вибору форм освітньої діяльності, згідно з інтересами і природними здібностями вихованців; провадження освітньої діяльності на засадах індивідуалізації та диференціації.

Формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі є цілісною педагогічною системою, що охоплює зміст, види, функціональні зв'язки, форми та методи діяльності усіх її суб'єктів. Розроблена *концепція* досліджуваного процесу представлена в єдності трьох взаємопов'язаних концептів: *методологічного*, *теоретичного* та *технологічного*, що утворюють цілісний структурно-функціональний комплекс.

Єдність трьох означених концептів дає змогу розглядати процес формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі як цілісну багаторівневу та багатокomпонентну систему, що складається із взаємопов'язаних і взаємозалежних складників: *цілепрогностичного*, що визначає ієрархію стратегічних, проміжних (етапних) і тактичних цілей на кожному з етапів формування творчо спрямованої особистості; *змістово-контекстного*, який характеризує її компонентну структуру; *технологічного*, пов'язаного з поетапною реалізацією технологічного компонента системи формування творчо спрямованої особистості; *рефлексивно-оцінювального*, орієнтованого на визначення результативності діяльності з формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника.

Основний концептуальний задум полягає в реалізації ідей філософії свободи творчості у освітньому середовищі позашкільного навчального закладу як мінімально формалізованого та регламентованого правилами, орієнтованого на поступове розширення діапазону творчості дитини та зменшення керівного впливу дорослого на творчу позицію вихованця.

Зосередження дослідницької уваги на обґрунтуванні концептуальних засад формування творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку визначає доцільність представленої дисертації як теоретико-методологічного дослідження, що задає загальний напрям практичного вирішення проблеми.

Концептуальні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі втілюються у практику шляхом розроблення й упровадження відповідної педагогічної системи в сукупності із технологічним компонентом, що можуть якісно реалізуватися лише компетентними педагогами позашкільних навчальних закладів, спеціально підготовленими до роботи з вихованцями старшого дошкільного віку.

Загальна гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що формування творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку буде більш ефективним за умови теоретичного обґрунтування та впровадження відповідної системи, в основі якої – ідеї філософії свободи, сприйняття вихованця у цілісній єдності компонентів його творчо спрямованої особистості.

Загальна гіпотеза конкретизується в низці *часткових гіпотез* про те, що ефективне формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі можливе за:

- аналізу сутнісних характеристик творчо спрямованої особистості, вивчення стану проблеми її формування у педагогічній теорії;
- наукового обґрунтування структурної організації творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку із визначенням відповідних критеріїв та показників її сформованості;
- наукового осмислення освітнього середовища, творчої особистості педагога, оновленого змісту діяльності позашкільного начального закладу як провідних психолого-педагогічних детермінант формування творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку;
- розроблення концепції та створення дієвої системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі;
- реалізації завдань формування творчо спрямованої особистості вихованця на всіх рівнях управління діяльністю позашкільного навчального закладу (стратегічному, тактичному, технологічному, рефлексивному та рівні самоуправління) відповідно до досліджених теоретико-методичних засад;
- поетапного впровадження технологічного компоненту системи формування творчо спрямованої особистості на орієнтувальному, адаптивному та конструктивно-творчому етапах;
- поступового розширення свободи творчості дитини за умови зменшення керівного впливу дорослого та застосування принципу циклічної реалізації змісту формування творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку.

Методологічну основу дослідження на *філософському* рівні становлять: гносеологічна теорія, що ґрунтується на діалектичних принципах і можливостях пізнання, взаємозв'язку й взаємозумовленості закономірностей та явищ об'єктивної дійсності, неперервності розвитку; філософські положення про єдність загального, одиничного й особливого, зв'язок теорії й практики, об'єктивно-закономірний характер взаємозв'язку суспільних явищ і освітнього процесу; положення культурологічного й аксіологічного підходів, згідно з якими сутність освітнього процесу постає специфічною формою суспільної діяльності, в якій опановуються культурні смисли й цінності.

Загальнонауковий рівень дослідження забезпечено застосуванням: системного підходу, що дає можливість вивчати педагогічні явища й процеси у взаємозв'язку та з урахуванням системно-структурної характеристики особистості, багатоаспектної сутності її діяльності.

На *конкретно науковому* рівні дослідження застосовано суб'єктно-діяльнісний та компетентнісний підходи, які ґрунтуються на загальнофілософських та соціально-педагогічних положеннях теорії особистості й теорії діяльності, що уможливають вивчення людини як активного суб'єкта діяльності, спілкування й відносин; середовищний, що дає змогу розглядати професійно зорієнтоване освітнє

середовище позашкільного навчального закладу у контексті становлення творчої суб'єктності вихованців.

На рівні *інструментально-технологічної* методології застосовано технологічний підхід, згідно з яким освітній процес позашкільного навчального закладу розглядається як сукупність відповідних етапів, стрижневим сенсом яких є досягнення проміжних та кінцевих цілей педагогічної взаємодії; діалогічний підхід як непряме доповнення суб'єктно-діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів та як засіб рівноправних партнерських відносин між учасниками освітнього процесу.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові психолого-педагогічні праці про: теорію педагогічних систем, зокрема дидактичних (Ю. К. Бабанський, В. І. Бондар, В. П. Беспалько, С. У. Гончаренко, Дж. Брунер, О. Декролі, П. Ф. Каптерев, І. Я. Лернер, В. О. Онищук, В. І. Паламарчук, О. Я. Савченко, М. М. Скаткін та інші); засади науково-педагогічних досліджень (А. М. Алексюк, С. У. Гончаренко, Н. В. Кузьміна та інші); розвиток дітей дошкільного віку (Т. К. Андрющенко, Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Н. Ф. Денисенко, Л. І. Зайцева, О. В. Запорожець, Е. Е. Карпова, О. В. Ковшар, О. Л. Кононко, С. Є. Кулачківська, С. О. Ладивір, Н. В. Лисенко, І. О. Луценко, М. А. Машовець, В. С. Мухіна, Т. П. Танько та інші), функціонування та розвиток системи позашкільної освіти (О. В. Биковська, В. В. Вербицький, І. М. Мельникова, Г. П. Пустовіт, С. Ф. Русова, О. В. Сухомлинська, Т. І. Суценко та інші); самодетерміновані процеси становлення особистості (К. А. Абульханова-Славська, І. Д. Бех, Б. Блум, Л. І. Божович, М. Р. Гінзбург, Е. Еріксон, Дж. Керрол, О. В. Киричук, С. Л. Рубінштейн, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та інші); творчу особистість (І. М. Біла, Д. Б. Богоявленська, Л. С. Виготський, Л. де Бройль, В. П. Енгельгардт, Н. С. Лейтес, А. С. Макаренко, В. Оствальд, Ж. А. Пуанкаре, С. Л. Рубінштейн, С. О. Сисоєва, Л. Й. Соболев та інші); природу становлення особистості в дитячому віці (А. Адлер, А. Г. Асмолов, І. Д. Бех, Л. С. Виготський, В. М. Вундт, Е. Б. Кондільяк, К. Роджерс, О. Л. Кононко, О. М. Леонт'єв, А. Маслоу, В. М. Оржеховська, В. О. Сухомлинський, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Юнг, М. Д. Ярмаченко та інші).

На різних етапах наукового пошуку було використано такі **методи дослідження**:

– **теоретичні**: аналіз, синтез джерел із досліджуваної проблеми, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичних та експериментальних даних щодо функціонування педагогічного процесу у позашкільному навчальному закладі, даних психолого-педагогічної літератури щодо розроблення науково-категоріального апарату дослідження; вивчення та узагальнення досвіду роботи педагогів позашкільних навчальних закладів; моделювання для побудови системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника;

– **емпіричні**: опитування (інтерв'ювання, анкетування), бесіди, тестування, метод незакінчених речень, вирішення проблемних ситуацій, аналіз продуктів діяльності суб'єктів освітнього процесу); моделювання ситуації стимулювання творчого пошуку; включене та опосередковане спостереження для вивчення

реального стану сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) для перевірки ефективності розробленої системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі;

– *методи математичної статистики* для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних. Результативність експериментальної роботи оцінювалася на основі порівняльного аналізу показників експериментальної та контрольної груп, виявлення статистичної достовірності змін у рівнях сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника (статистичний критерій однорідності К. Пірсона), оцінювання впливу різних факторів на формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника (коефіцієнти взаємної спряженості К. Пірсона та О. О. Чупрова).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

– *вперше обґрунтовано й створено* систему формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі, теоретико-методичними засадами якої є: гуманістичний, системний, аксіологічний, культурологічний, суб'єктно-діяльнісний, особистісно орієнтований, технологічний, діалогічний, середовищний, акмеологічний та компетентнісний підходи; принципи культуровідповідності, природовідповідності, ціннісно-сислової спрямованості, залученості особистості в діяльність, емоційно привабливого (радісного) навчання, практики успіху, практичного занурення у творче середовище; наукові положення і теорії: психології творчості, психології особистості, дитячої психології, філософії свободи, педагогіки співробітництва, психолого-педагогічної підтримки, педагогічної інноватики; розроблено концепцію формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі, яка представлена єдністю трьох взаємопов'язаних концептів: методологічного, теоретичного та технологічного, що утворюють цілісний структурно-функціональний комплекс; обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують поступове розширення свободи творчості дитини і, відповідно, зменшення керівного впливу дорослого із застосуванням принципу циклічної реалізації змісту формування творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку;

– *уточнено* сутність та структуру феномену творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, що виступає у єдності компонентів (емоційно-вольовий, інтелектуально-творчий, мотиваційний, соціально-комунікативний, операційний); критерії (емоційно-вольовий, когнітивно-творчий, мотиваційно-спонукальний, соціально-комунікативний, компетентнісно-діяльнісний), відповідні показники (вольовий потенціал, емоційний потенціал, довільність, система цінностей, творчий потенціал, творче мислення, пізнавальний інтерес, мотивація досягнень, комунікативні здібності, соціальна компетентність, творча активність, творчі компетенції, досвід творчої діяльності); рівні (латентний, нестабільний, виражений, домінуючий) та їх змістову конфігурацію;

– *набули подальшого розвитку* положення про методичний супровід системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі.

Практична значущість дослідження полягає у впровадженні в освітній процес позашкільного навчального закладу системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в єдності її структурних і функціональних компонентів з урахуванням специфіки організаційно-педагогічних структур гуртка та його самоврядування; методик психолого-педагогічної діагностики показників сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, що знайшли відображення у: навчальних програмах творчих об'єднань дітей за інтересами комплексних позашкільних навчальних закладів; навчальному посібнику «Формуємо творчо спрямовану особистість: перші кроки» для педагогів позашкільних та дошкільних навчальних закладів; навчальних програмах дисциплін «Педагогіка загальна», «Педагогіка дошкільна», «Розвиток теорії і практики дошкільного виховання», «Практикум з дошкільної педагогіки», «Родинна педагогіка та методика співпраці дошкільного навчального закладу з родинами», «Основи науково-педагогічних досліджень», «Теорія та методика виховання обдарованих дітей» для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», методичних розробках щодо організації освітньої діяльності з дітьми старшого дошкільного віку у дошкільних та позашкільних навчальних закладах.

Результати дисертації можуть бути використані педагогами позашкільних та дошкільних навчальних закладів з метою формування творчо спрямованої особистості вихованців у процесі навчальної діяльності; в організації роботи з батьками та громадськістю. Здобуті емпіричні дані та наукові висновки можуть бути використані у викладанні та для розширення змісту навчальних курсів з педагогіки дошкільної, теорії і методики виховання, практикуму з дошкільної педагогіки, методики співпраці дошкільного навчального закладу з родинами для майбутніх фахівців спеціальності «Дошкільна освіта» у вищих навчальних закладах; викладачами в системі післядипломної педагогічної освіти.

Упровадження результатів дисертації. Результати дослідження (наукові положення, навчальні матеріали, методичні розробки, навчальні посібники) впроваджено у навчально-виховний процес: Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (довідка про впровадження № 03-29/01/3601 від 06.12.2016 р.), Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 106/02-13 від 23.02.2016 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка про впровадження № 339-33/03 від 15.03.2016 р.), Херсонського державного університету (довідка про впровадження № 01-28/463 від 11.03.2016 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка про впровадження № 01-15/03-303 від 22.02.2016 р.), Академії імені Яна Длугоша в Ченстохова, Польща (довідка від 15.06.2016 р.).

Результати дослідження впроваджено також в освітній процес позашкільних та дошкільних навчальних закладів: Палацу учнівської молоді міста Луцька (довідка № 3 від 05.01.2017 р.), Комунального закладу Сумської обласної ради – Обласного

центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю (довідка № 917 від 30.11.2016 р.), Івано-Франківського міського центру науково-технічної творчості учнівської молоді (акт № 01-22/74 від 23.11.2016 р.), Херсонського центру позашкільної роботи Херсонської міської ради (довідка № 296 від 31.10.2016 р.), дошкільних навчальних закладів міста Луцька № 5 «Пізнайко» (довідка № 162 від 30.12.2016 р.) та № 10 «Волиняночка» (довідка № 123 від 29.12.2016 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження оприлюднено автором на наукових і науково-практичних конференціях різних рівнів – *міжнародних*: «Етнопедагогіка: діалог культур» (Івано-Франківськ, 25–27 жовтня 2012 р.); «Карпати-Аппалачі: формування особистості в контексті сталого розвитку гірських регіонів» (Івано-Франківськ, 24–26 вересня 2013 р.); «Проблеми соціалізації та ресоціалізації особистості» (Луцьк, 2–3 жовтня 2013 р.); «Дошкольное образование: история и современность (к 80-летию со дня рождения профессора Л. А. Кандыбовича)» (Мінськ, 21 січня 2014 р.); «Соціальна педагогіка: наука, професія, діяльність (здобутки десятиріч)» (Івано-Франківськ, 10–12 жовтня 2014 р.); «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти» (Одеса, 29–30 жовтня 2014 р.); «Актуальні проблеми та перспективи підготовки фахівців дошкільної освіти в умовах інтеграції України в освітній європейський простір» (Україна – Румунія, Чернівці – Сучава, 27–29 травня 2015 р.); «Проблеми соціалізації та ресоціалізації особистості» (Луцьк, 4–6 червня 2015 р.); «Проблеми та перспективи розвитку вищої школи та економіки в XXI столітті» (Рівне, 22–23 жовтня 2015 р.); «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (Суми, 6–7 квітня 2016 р.); V Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання (Київ, 18–24 травня 2016 р.); «Світ психології» (Київ, 18–24 травня 2016 р.); «Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування України в європейський освітній простір» (Івано-Франківськ, 26–27 травня 2016 р.); «Сучасні проблеми елементарної освіти» (Польща, Ченстохова, 30 травня 2016 р.); «Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір» (Луцьк, 3–5 червня 2016 р.); «Актуальні питання та проблеми розвитку соціальних наук» (Польща, Кельце, 28–30 червня 2016 р.); «Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє» (Київ, 7–8 жовтня 2016 р.); «Пріоритетні наукові напрямки педагогіки і психології: від теорії до практики» (Харків, 14–15 жовтня 2016 р.); «Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії» (Одеса, 21–22 жовтня 2016 р.); «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти» (Варшава, 29–30 жовтня 2016 р.); «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 24–26 листопада 2016 р.); *всукраїнських*: «Психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованості особистості учня» (Івано-Франківськ, 23–25 лютого 2012 р.); «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» (Київ, 10–11 квітня 2014 р.); «Інноваційні стратегії неперервної освіти педагогів в системі післядипломної освіти» (Луцьк, 14–15 травня 2014 р.); «Модернізація мовної освіти у початковій школі: надбання, пошуки та перспективи розвитку» (Луцьк, 29 вересня –

3 жовтня 2014 р.); «Громадянськість української молоді: виклики, здобутки, перспективи» (Київ, 2 квітня 2015 р.); «Проблеми розвитку творчої особистості дітей дошкільного віку: теорія, практика, перспективи» (Миколаїв, 3 квітня 2015 р.); «Особистісний розвиток дітей та молоді в інноваційно орієнтованому освітньому середовищі» (Київ, 22 жовтня 2015 р.); «Психодидактика початкової школи» (Луцьк, 17–18 листопада 2015 р.); «Становлення і розвиток особистості людини як суб'єкта власного життя» (до 70-ліття з дня народження С. Пальчевського) (Рівне, 10–11 березня 2016 р.); «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» (Київ, 7 квітня 2016 р.); «Інклюзивна освіта України: проблеми та перспективи розвитку» (Луцьк, 17–19 лютого 2016 р.); «Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина»» (Луцьк, 26 вересня 2016 р.); «Теоретико-методологічні засади та світоглядні орієнтири національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» (Київ, 27 жовтня 2016 р.); «Позашкільна освіта в умовах децентралізації» (Київ, 28 жовтня 2016 р.); *національних зарубіжних*: «Освіта дитини дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах викликів та загроз сучасності» (Польща, Бельска Бяла, 17 березня 2014 р.).

Результати дослідження відображено у публікаціях автора й обговорювалися на засіданнях лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України (2013–2017), кафедри педагогіки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (2013–2017), щорічних звітних науково-практичних конференціях Інституту проблем виховання НАПН України (2013–2017)

Кандидатська дисертація на тему «Особистісне самовизначення школяра в діяльності комплексного позашкільного навчально-виховного закладу» (спеціальність 13.00.07 – теорія і методика виховання) була захищена у 2000 році. Положення та висновки кандидатської дисертації в докторській дисертації не використовуються.

Особистий внесок автора. У статті «Діагностика рівня музичних здібностей учнів початкової школи в Польщі та в Україні» (співавтор – А. Пенкала) обґрунтовано підбір діагностичного інструментарію в частині застосування методики Едвіна Е. Гордона, інтерпретовано результати вимірювання, описано динаміку розвитку музичних здібностей дітей різних вікових груп у розрізі компаративістського дослідження; у статті «Розвиток творчої особистості фахівця дошкільної освіти у процесі професійної підготовки» (співавтор – О. Г. Ємчик) окреслено сучасні тенденції розвитку творчої особистості фахівця дошкільної освіти у процесі професійної підготовки; визначено шляхи удосконалення магістерської підготовки вихователів дітей дошкільного віку на засадах новаторства, творчості у професійній самореалізації. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Публікації. Основні положення й результати дисертації відображено у 41 наукових та навчально-методичних працях, зокрема: одній одноосібній монографії, одному навчальному посібнику, чотирьох статтях у зарубіжних наукових періодичних виданнях, чотирьох статтях у вітчизняних фахових виданнях (включених до міжнародних наукометричних баз), 18 статтях у вітчизняних

наукових фахових виданнях, двох зарубіжних наукових виданнях, одній статті у науково-методичному виданні МОН України, 10 публікаціях у збірниках матеріалів конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (718 найменувань, з них – 42 іноземними мовами) і додатків на 69 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 542 сторінки, основний текст становить 402 сторінки. Дисертація містить 17 таблиць на 27 сторінках і 35 рисунків на 17 сторінках (з них 7 таблиць та три рисунки на 23 повних сторінках). У додатках розміщено 27 таблиць і 4 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* визначено актуальність обраної теми, обґрунтовано мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, розкрито концепцію, гіпотезу, методологічні та теоретичні засади дослідження, визначено методи дослідницької роботи, висвітлено її наукову новизну, практичне значення, наведено дані про впровадження й апробацію результатів дослідження, особистий внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – **«Формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника як наукова проблема»** – представлено сутнісні характеристики творчо спрямованої особистості, психофізіологічні особливості старшого дошкільника в контексті становлення творчої спрямованості та стан проблеми формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у педагогічній теорії.

Встановлено, що сучасна освітня ситуація вирізняється виникненням нових наукових підходів до побудови освітнього процесу і, разом з тим, нерозробленістю комплексу наукових основ психолого-педагогічного супроводу процесу формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі.

До проблеми розвитку творчості на ранніх етапах онтогенезу особистості, а саме в дошкільному дитинстві, зверталися у своїх працях психологи І. Д. Бех, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, О. В. Запорожець, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн, Д. Б. Ельконін, О. Л. Кононко, О. В. Кочерга, В. У. Кузьменко, В. О. Моляко та інші.

Наукові розвідки щодо формування творчої особистості дитини, представлені в зарубіжних дослідженнях, репрезентують ряд теорій: психоаналітичну (Е. Еріксон, З. Фрейд, Дж. Боулбі, К. З. Лоренс), поведінкову (А. Бандура, Дж. Вотсон, Б. Ф. Скіннер, Е. Торндайк), когнітивну (Д. Болдуїн, Дж. Келлі, Ж. Піаже), гуманістичну (А. Маслоу, К. Р. Роджерс, К. – Г. Юнг). Спільним стрижнем цих теорій є розуміння становлення творчого початку особистості як ланцюга переходу з біологічного (індивідного) на соціальний та індивідуальний (духовний) ступені розвитку.

Водночас у наукових працях відсутній єдиний погляд на структуру та тлумачення творчої особистості як суб'єкта творчих соціальних відносин та продуктивної творчої діяльності, що природно з огляду на багатогранність самого феномену, який не може бути розглянутий з позиції методології однієї науки. Узагальнення поглядів учених на проблему формування творчо спрямованої особистості в дошкільному віці зумовлює виокремлення декількох основних аспектів: методологічного (селекція наукових підходів до визначення суті явища та характеру його здійснення у педагогічному процесі), біогенетичного (специфіка морфофункціональної зрілості та її вроджені прояви), психологічного (творча та пізнавальна активність як наслідок психофізичних змін) та педагогічного (необхідність раннього творчого розвитку дитини під час її багатоаспектної взаємодії із предметним оточенням та людьми).

Встановлено, що методологічними засадами розв'язання проблеми формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі є наукові положення і теорії психології та педагогіки творчості, психології особистості та дитячої психології, філософії свободи, педагогіки співробітництва, психолого-педагогічної підтримки, педагогічної інноватики.

Проведений теоретико-методологічний аналіз проблеми дав змогу розглянути творчо спрямовану особистість старшого дошкільника з позицій *системного, аксіологічного, культурологічного, суб'єктно-діяльнісного, особистісно орієнтованого* методологічних підходів. У проєкції формувальної фази експериментальної роботи також було застосовано *діалогічний та технологічний* підходи.

Відповідно до останнього, формування творчо спрямованої особистості у позашкільному навчальному закладі передбачає розгляд взаємодії освітнього процесу, середовища та самого полісуб'єкта (вихованець-батьки-педагоги) у взаємозалежності та взаємозв'язку як елементів складноорганізованої структурованої системи, здатної до саморозвитку.

На підставі проведеного аналізу наукових джерел категоризовано поняття «творчо спрямована особистість старшого дошкільника», сутність якого – *особистість, яка внаслідок цілеспрямованого впливу зовнішніх чинників актуалізувала й удосконалила свої творчі можливості для досягнення результатів у творчій діяльності.*

Уточнено сутність та структуру феномену творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, зокрема, виокремлено такі її компоненти: *емоційно-вольовий*, що дає дитині змогу висловлювати власне ставлення до продуктів творчості, провадити оцінкову діяльність, привертати увагу до продуктів своєї творчості, виявляти вольові зусилля у досягненні мети творчої діяльності; *мотиваційний*, представлений системою мотивів та цінностей; *інтелектуально-творчий*, який проявляється у дивергентному мисленні, обсязі свідомості, особливостях пам'яті та уваги; *соціально-комунікативний*, що знаходить вияв у спрямованості на творчу діяльність, цінність творчості, у виробленні особистісної позиції щодо ставлення до творчої діяльності та її продуктів, позитивному ставленні

до себе як творця; *операційний*, в основу якого покладено дослідницьку, експериментальну діяльність як тип самостійної поведінки, що ґрунтується на пошуковій активності, спрямованій на вивчення об'єкта чи розв'язання проблемної ситуації.

Встановлено, що процес формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника за своєю сутністю є педагогічним управлінням розвитком потенційних творчих можливостей дитини. Сенситивним періодом формування творчо спрямованої особистості є старший дошкільний вік, що обумовлено психофізіологічними особливостями розвитку дитини-дошкільника, її провідною діяльністю, психологічними новоутвореннями в зазначеному віковому періоді.

Визначено, що в основі формування творчо спрямованої особистості лежить система провідних мотивів, розвинена, особистісно значуща потреба у творчості, що відповідним чином перетворює усі сфери особистості, підкоряючи їх творчій спрямованості як доміантній ієрархії мотивів.

Суб'єктами системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі є учасники освітнього процесу – педагоги, вихованці та батьки. Відтак, створення дієвих творчих зв'язків між суб'єктами системи є вирішальним аспектом її самоорганізації.

У другому розділі – **«Психолого-педагогічні детермінанти формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі»** – схарактеризовано освітнє середовище позашкільного навчального закладу, особистість педагога, зміст діяльності позашкільного навчального закладу як психолого-педагогічні детермінанти формування творчо спрямованої особистості; подано порівняльну характеристику досвіду освіти дітей старшого дошкільного віку в зарубіжних закладах позашкільної (неформальної) освіти.

Освітнє середовище позашкільного навчального закладу визначено як особливий структурований і змістовно наповнений простір, що є відкритою динамічною системою із взаємопроникними компонентами: креативними, ігровими, розвивальними та афективно-емоційними. Його характеризують: гнучкість, діалогічність, суб'єктність, дитиноцентричність, відкритість, емоційне прийняття, інноваційність. Для такого середовища характерними є: вільний вибір дитиною виду діяльності, суб'єкт-суб'єктні взаємини; застосування знань і вмінь у реальних формах креативно-практичної діяльності; педагогічна впорядкованість і контроль; індивідуалізованість; відповідальність та повага до особистості дитини.

Опанування освітнього середовища позашкільного навчального закладу вихованцем старшого дошкільного віку виявляється в активізації його емоційно-чуттєвої, когнітивно-оцінної, комунікативної та поведінково-діяльнісної сфер розвитку. Взаємодія основних компонентів освітнього середовища позашкільного навчального закладу відбувається під цілеспрямованим впливом: освітнього середовища (дошкільний навчальний заклад, позашкільний навчальний заклад) та інших стихійних впливів.

Однією із провідних детермінант формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника є педагог позашкільного навчального закладу. Його діяльність схарактеризовано з позицій таких наукових підходів:

- *системного*, який забезпечує можливість структурувати досліджувані явища, дозволяє розглядати особистість педагога в єдності з його культурно-світоглядною позицією, проводити дослідження у двох аспектах: диференціації і цілісності;

- *аксіологічного*, що дає підстави розглядати творчу активність педагога як внутрішню потребу, цінність, яка інтеріоризується у певний вид професійної діяльності. При цьому особистісно значущі мотиви, ідеали, переконання виконують функцію вибору способів, засобів, прийомів діяльності, які утворюють творчу педагогічну діяльність у її позитивній динаміці;

- *акмеологічного*, що дає змогу розглядати педагога позашкільного навчального закладу з позицій досягнення соціально-психологічної зрілості та професіоналізму;

- *компетентнісного*, що орієнтується на кінцевий (підсумковий) результат освітнього процесу та спрямовується на формування у педагога готовності ефективно застосовувати внутрішні (знання, уміння, цінності, психологічні резерви) і зовнішні (інформаційні, людські, матеріальні) ресурси для досягнення поставленої мети;

- *діяльнісного*, що сприяє варіативності, усвідомленню можливостей альтернативних дій, на основі чого професійна діяльність педагога у позашкільному навчальному закладі матиме бажаний ефект, набуде ознак творчості.

Результативність діяльності педагога визначається його творчим потенціалом, утвореним мотиваційним, когнітивним, комунікативним, інноваційним, особистісним, афективним, діяльнісним та аксіологічним складниками.

З'ясовано, що центральним утворенням компонентної структури творчого потенціалу особистості педагога позашкільного навчального закладу є представлене у дослідженні ментальне ядро.

Доведено, що постійна творча активність педагога позашкільного навчального закладу обов'язково корелює зі змістовно-концептуальною стабільністю, що дає можливість творчо, системно формувати творчо спрямовану особистість старшого дошкільника.

Визначено основні складники змісту діяльності позашкільного навчального закладу з формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника: теоретико-методологічний, дослідницько-експериментальний, прикладний; та рівні, на яких цей зміст реалізується (інформаційно-пізнавальний, діялісно-перетворювальний, рефлексивно-креативний).

Продуктивним у стратегії формування творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку визначено такий зміст позашкільної освіти, що спрямований на гармонійний розвиток особистості, формування нового соціального досвіду на основі власних бажань дитини, урахування її схильностей і задатків. Екстраполяція змісту діяльності позашкільного творчого об'єднання щодо вибору та застосування у педагогічному процесі методичного комплексу має ґрунтуватися на

природовідповідній потребі особистості дитини старшого дошкільного віку у творчості.

Порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду позашкільної освіти дітей дошкільного віку дає підстави стверджувати, що українська система акумулює кращі традиції міжнародного досвіду і розвивається загалом згідно зі світовими тенденціями. Стратегічною метою модернізації нинішньої системи позашкільної освіти є створення умов і механізмів стабільного розвитку дитини на основі збереження унікальних національних традицій і мережі закладів, забезпечення сучасної якості, доступності позашкільної освіти для різних категорій дітей та врахування новітніх ідей неформальної освіти у зарубіжних країнах.

Третій розділ – «Теоретичні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі» – репрезентує концептуальні позиції дослідження; обґрунтування та опис системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі та її технологічного компоненту як відповідної педагогічної технології.

Концепція формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі представлена єдністю трьох взаємопов'язаних концептів: *методологічного* (наукові підходи та принципи), *теоретичного* та *технологічного*.

Методологічний концепт визначається сукупністю наукових підходів: системного, аксіологічного, культурологічного, суб'єктно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, у проекції формувального експерименту – технологічного та діалогічного, в частині діяльності педагога позашкільного навчального закладу – середовищного, акмеологічного та компетентнісного, а також принципів: культурологічного, природовідповідності, ціннісно-сміслової спрямованості, замученості особистості в діяльність, радісного навчання, практики успіху, практичного занурення у творче середовище.

Теоретичний концепт дослідження побудовано на врахуванні вихідних наукових положень і теорій (філософії свободи творчості, психології творчості, психології особистості, педагогіки співробітництва, психолого-педагогічної підтримки), дефініцій, необхідних для розуміння сутності досліджуваного процесу, наукового опису фактів, їх аналізу, узагальнення і синтезу. Теоретичний концепт дає змогу науково обґрунтувати систему формування творчої спрямованості особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі, визначити зміст, педагогічні умови, сприятливі для такого формування.

Сутністю *технологічного концепту* є переведення розроблених теоретичних конструктів у площину практичної реалізації у форматі технологічного компоненту системи формування творчо спрямованої особистості; при цьому має забезпечуватися відповідний критеріально-діагностичний комплекс.

Основний концептуальний задум полягає в реалізації ідей філософії свободи творчості у просторі позашкільного навчального закладу як мінімально

формалізованому та регламентованому правилами, пов'язаному із поступовим розширенням свободи творчості дитини та зменшенням керівного впливу дорослого на творчу позицію особистості вихованця.

Розроблений теоретичний конструкт становить підґрунтя для переведення у площину експериментальної реалізації технології формування творчо спрямованої особистості у позашкільному навчальному закладі, із відповідними критеріально-діагностичним та дидактико-методичним комплексами.

Осмислення концептуальних основ дослідження дало змогу розробити *модель системи* формування творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку у позашкільному навчальному закладі (рис. 1).

У позиційному розміщенні компонентів системи враховано, що означена система, по-перше, структурно відображає логіку освітнього процесу позашкільного навчального закладу, по-друге, демонструє взаємопов'язаність усіх його суб'єктів та стрижневі засоби реалізації завдань.

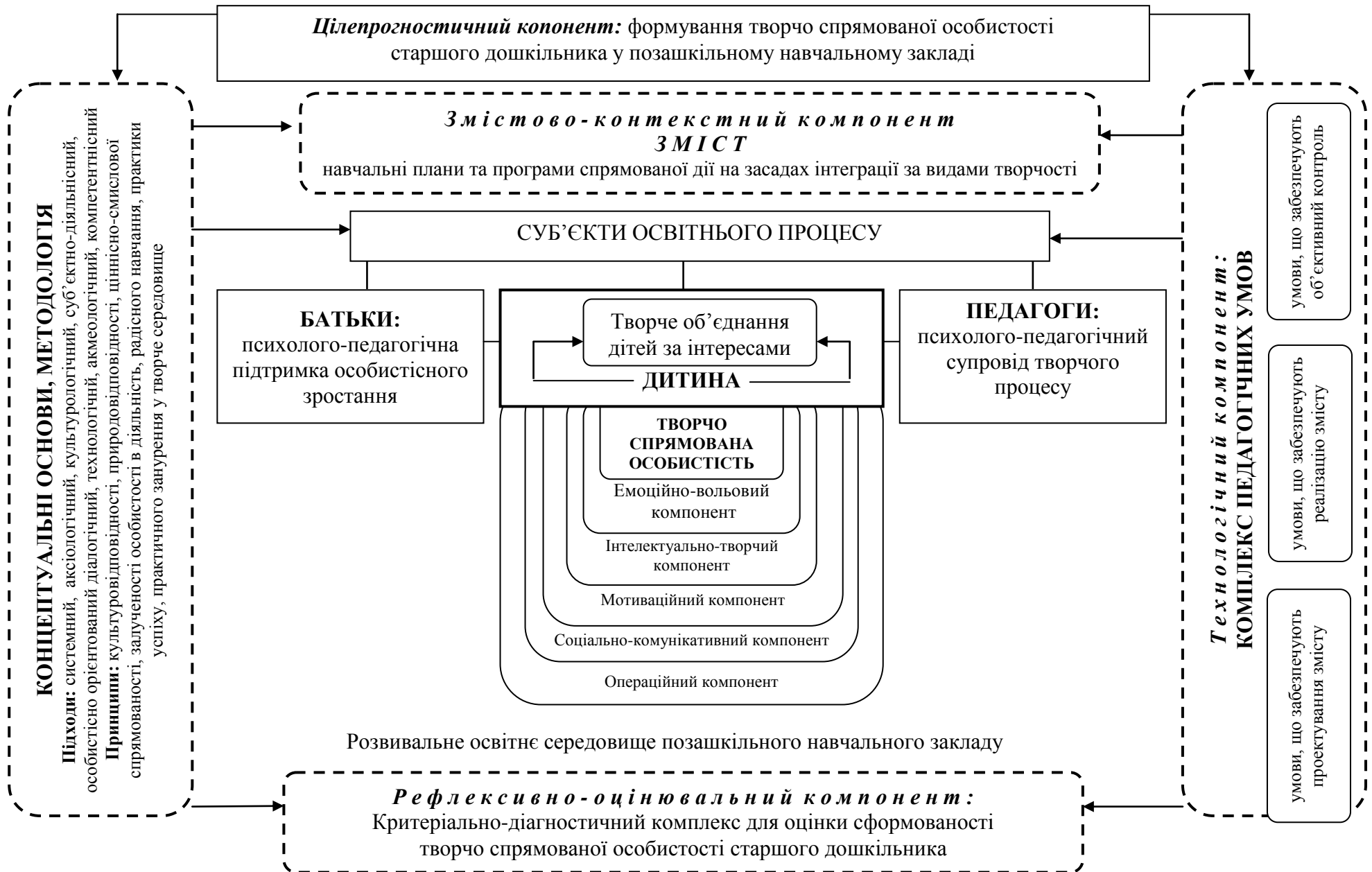

Рис. 1. Система формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі

Структура системи охоплює чотири взаємопов'язані компоненти: *цілепрогностичний*, що визначає стратегічну і проміжні цілі процесу; *змістово-контекстний*, який у розроблених навчальних програмах спрямованої дії для різних видів дитячої творчості та дитячих творчих об'єднань репрезентує зміст цілеспрямованого формування творчо спрямованої особистості на засадах інтеграції, що спирається на визначену компонентну структуру та задає загальний контекст – *розвивальне освітнє середовище позашкільного навчального закладу* як максимально сприятливе для реалізації поставлених цілей; *технологічний* – представлений комплексом педагогічних умов, що забезпечують проектування змісту, його реалізацію та об'єктивний контроль результату; *рефлексивно-оцінний*, який за допомогою розробленого критеріально-діагностичного комплексу дає змогу відстежити динаміку сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у спеціально створених умовах. З-поміж них вирізняємо умови, що забезпечують проектування та реалізацію змісту, об'єктивний контроль.

Технологічний компонент системи представлено технологією формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника (рис. 2), яка передбачає специфічне змістово-процесуальне наповнення структурних компонентів цього процесу (цільового, змістового, організаційно-діяльнісного, рефлексивно-оцінного) для кожного з етапів її впровадження (орієнтувального, адаптивного, конструктивно-творчого) з урахуванням психолого-педагогічних механізмів, характерних для кожного етапу, у спеціально створених педагогічних умовах.

Ядро технології утворює творчо спрямована особистість старшого дошкільника в єдності її структурних компонентів (емоційно-вольового, інтелектуально-творчого, мотиваційного, соціально-комунікативного, операційного).

Реалізація технологічного компоненту формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в освітньому процесі позашкільного навчального закладу передбачає три етапи.

Завданнями *першого* є проведення вступної діагностики стартових можливостей вихованця, надання йому допомоги в орієнтуванні щодо кола його інтересів, мотивів, передбачень, визначення операційних умінь, ручної вмілості тощо. Педагоги разом із батьками намагалися на основі первісної діагностики оцінити навчальні перспективи вихованців, підтримати їхні наміри стосовно творчої діяльності.

На *другому етапі* в системі спеціальних занять передбачається залучення дитини в дитяче творче об'єднання для пробудження стану емоційної зараженості творчою атмосферою, що, з одного боку, мала закріпити стійку мотивацію до відвідування занять, а з іншого – дає дитині набути досвіду участі у творчому процесі, пережити ситуацію успіху, який, зазвичай, досягається у груповій творчій діяльності.

Третій етап забезпечує можливість утвердження дитини в її вмотивованості до участі у творчому процесі, розширення індивідуального досвіду творчої діяльності, міри свободи вибору і творчого самовираження. Сформована операційна вмілість забезпечує переживання ситуації успіху, адекватну самооцінку вихованця.

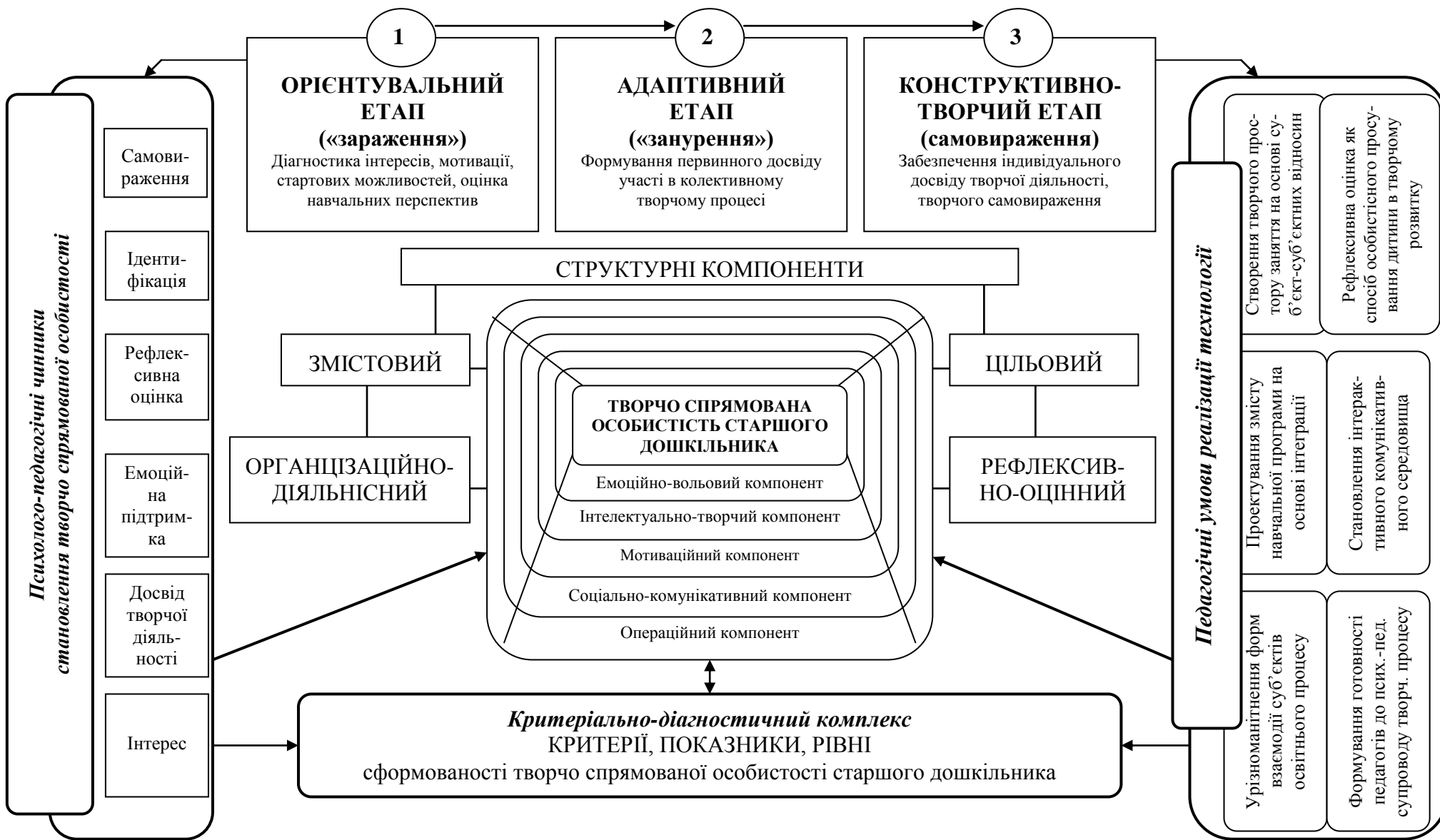

Рис. 2. Технологічний компонент системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі

Причому дитина виявляється готовою до розширення формату міжособистісної взаємодії. Просунення особистості у становленні та розвитку творчої спрямованості вимагає зміни позиції дорослого стосовно вихованця, що полягає в поступовому зменшенні безпосереднього впливу педагога на творчий процес дітей, зміні форм контролю та способів психолого-педагогічної підтримки.

У четвертому розділі – *«Стан сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі»* – представлено емпіричне дослідження сформованості компонентів творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі та проаналізовано його результати.

З цією метою виокремлено критерії та показники творчо спрямованої особистості старшого дошкільника: емоційно-вольовий, когнітивно-творчий, мотиваційно-спонукальний, соціально-комунікативний, компетентнісно-діяльнісний. У сукупності вони сприяли здійсненню якісної оцінки сформованості як компонентів, так і цілісної якості – творчо спрямованої особистості старшого дошкільника. До експериментальної роботи на констатувальному етапі було залучено 386 вихованців 6-го року життя, 280 їх батьків та 33 педагогів з чотирьох комплексних позашкільних навчальних закладів обласних центрів України – міст Івано-Франківськ, Луцьк, Суми та Херсон.

Кількісну і якісну оцінку сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника відповідно до визначених критеріїв представлено за такими рівнями: *домінантний, виражений, нестабільний, латентний*.

У розподілах дошкільників за рівнями простежувалася загальна тенденція – для більшості дітей характерним були латентний та нестабільний рівні сформованості окремих компонентів та творчої особистості загалом.

Групи дітей із доміантним рівнем сформованості окремих компонентів і, відповідно, рівнем сформованості творчої особистості здебільшого малочисельні (в межах від 12,1 % до 22,8 % за окремими компонентами та 16,4 % загалом від усієї кількості обстежених дошкільників).

У вихованців яскраво проявлялася висока дослідницька, пошукова активність, чутливість, сенситивність до нових стимулів, нової ситуації, здатність відкривати нове у звичайному, вибірковість щодо нового предмета дослідження, понаднормативна активність та інтелектуальна ініціатива (у 58,6 % дошкільників був зафіксований виражений та доміантний рівні пізнавального інтересу).

Водночас у значної частини дітей (76,1 %) спостерігалися серйозні проблеми із самостійною постановкою мети творчої діяльності, її усвідомленням, сформованістю мотиву подолання перешкод як потреби не відступати перед труднощами й активно їх долати, здатністю планувати творчу діяльність, діяти, не керуючись зразком, інструкцією, задумом, із мобілізацією зусиль для подолання перепон, щодо досягнення мети творчої діяльності без або лише при незначній допомозі дорослого, тобто з довільністю поведінки у творчій діяльності.

Батьки та інші дорослі члени сім'ї не завжди розуміли як сутність та структуру творчо спрямованої особистості, так і її окремі показники, прояви цього феномену у житті та діяльності дитини.

Значна частина педагогів чітко не усвідомлювали сутності поняття «творчо спрямована особистість дошкільника», і, відповідно, не провадили цілеспрямованої роботи з його формування у дітей.

У п'ятому розділі – «Упровадження системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі» – представлено управлінські та організаційно-методичні засади гурткової роботи зі старшими дошкільниками у позашкільному закладі; схарактеризовано дидактичні основи реалізації змісту діяльності позашкільних об'єднань з формування творчо спрямованої особистості; окреслено особливості упровадження комплексу особистісно орієнтованих методів формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі; інтерпретовано процедури формувального експерименту, які було проведено на базі Палацу учнівської молоді м. Луцька. До участі в експерименті було залучено 198 вихованців творчого об'єднання для дітей старшого дошкільного віку «Маленька школа» (100 – контрольна група (КГ) та 98 – експериментальна група (ЕГ)).

Організаційно-управлінські засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в умовах освітнього процесу позашкільного навчального закладу реалізувалися за такими рівнями: стратегічним, тактичним, технологічним, рефлексивним, рівнем самоуправління. На кожному рівні вирішувалися взаємопов'язані завдання: від визначення загальної концепції розвитку і спрямованості позашкільного навчального закладу, усвідомлення головної стратегічної цілі – формування творчо спрямованої особистості дитини, до забезпечення можливості реалізації всіх компонентів формування творчо спрямованої особистості, визначення власної позиції педагога щодо форм і методів організації занять до оцінки власного творчого розвитку та творчого розвитку вихованців і появи у них психічних новоутворень, що визначали спрямованість до певного виду творчості.

Розроблена концепція формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі становила основу експериментальних засад формування творчо спрямованої особистості вихованця на усіх етапах засвоєння відповідного змісту позашкільної освіти. Засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника реалізувалися за визначеними етапами: орієнтувальним, адаптивним, конструктивно-творчим. На кожному з цих етапів ускладнювався зміст освіти і посилювався його цілісний вплив на формування компонентів творчо спрямованої особистості.

Згідно із визначеною структурою досліджуваного феномену, запропоновано авторську класифікацію взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних особистісно орієнтованих методів формування творчо спрямованої особистості старших

дошкільників у позашкільному навчальному закладі. Серед методів формування емоційно-вольової сфери особистості – методи моделювання ситуацій, формування творчого досвіду, заохочення і схвалення, емоційного супроводу діяльності. Група методів формування інтелектуально-творчої сфери особистості представлена аналітико-синтетичними, індуктивними і дедуктивними методами, методами порівняння, аналогії, репродукції, методом фокальних об'єктів. До групи мотиваційних методів належать: словесні (бесіди, переконання, розповіді), наочно-демонстраційні, активно-перетворювальні (залучення в діяльність, ігрові), методи мотивації і стимулювання, підтримки пізнавального інтересу. Група методів соціально-комунікативного розвитку складається з інтерактивних методів, рольових, дидактичних та розвивальних ігор, методів презентації, створення сприятливої взаємодії учасників освітнього процесу. Група з формування операційної готовності до творчості охоплює методи вправ, дослідно-експериментальний та практично-дійовий.

Застосування дидактичних основ розробленого нами змісту діяльності позашкільних об'єднань із формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника відповідно до різних напрямів позашкільної освіти за певними технологічними етапами виявило свою ефективність при проведенні формувального експерименту.

Для роботи зі старшими дошкільниками створено й упроваджено корекційно-розвивальну тренінгову програму «Формування творчої спрямованості старших дошкільників у позашкільному навчальному закладі». Головним завданням програми була актуалізація творчого потенціалу дитини, розвиток її творчих здібностей, сприяння формуванню творчої спрямованості дитини. Програма реалізувалася на заняттях («Я у світі мрій», «Чарівні шнурочки», «Чарівні краплинки», «Театр казок», «Малювалочки», «Солодкі посиденьки», «Незвичайне у звичайному» та інших).

Формування *емоційно-вольового* компоненту творчо спрямованої особистості здійснювалося через моделювання ситуацій вибору (вправи «Шлях до мети», «Подорож до Диво-острова», створення композиції «День народження» за власним ескізом); набуття творчого досвіду (вправа «Я і природа», створення композиції «Моя сім'я, мої друзі» за зразком); емоційного супроводу діяльності (вправа «На що схожий настрій?», створення колективної композиції «Весела подорож», застосування пальчикового театру, виготовлення ілюстрацій з колажів, висловлювання власного ставлення до героїв). Проведена робота забезпечила появу у дітей стійкого позитивного емоційного тла щодо опанування навичок творчості та надала можливість вираження власних емоційних переживань.

Формуванню *інтелектуально-творчого* компоненту творчо спрямованої особистості сприяло використання виокремлених нами методів: аналітико-синтетичних (створення композиції на вільну тему за самостійно розробленим ескізом, вправа «Машина часу»), індуктивних і дедуктивних (використання технік краплеграфії та монописьма і застосування їх за методом вільних асоціацій, вправа

«Неіснуючий вид транспорту»), порівняння (вправа «Хмаринки»), аналогії (вправа «Незвичайна Клякса» – краплетерапія), методу фокальних об'єктів (вправи «Чарівне перетворення», «Неіснуючий прилад»). У результаті роботи в дітей зявилося прагнення дізнатися про базові поняття та категорії певного виду творчості, усвідомити свою неповторність у творчому процесі.

Провідними методами формування *мотиваційного компоненту* творчо спрямованої особистості були: розповіді та евристичні бесіди за картинами Тетяни Воропай (вітражний живопис), Леонтія Гринюка «Вже знову прийшла весна», Михайла Онацько «Україночка», Анастасії Рак «Козак і дівчина», Івана Сколоздри «На Івана Купала» тощо; вправа «Художники»; залучення дітей в різні види предметної діяльності – вправа «Зміни голос»; методи творчо спрямованої мотивації і стимулювання – вправа «Лінії з характером», підтримки пізнавального інтересу – вправа «Речі, що дарують радість». Обрані методи стимулювали появу у вихованців стійких мотивів до творчості, потреби у творчій діяльності, готовності відповідально ставитися до власної творчості.

Соціально-комунікативний компонент творчо спрямованої особистості формувався завдяки використанню інтерактивних методів (вправи «Малюнок у дві руки», «Фантастичні гіпотези» (робота в групах), рольової гри «Дракон кусає свій хвіст», розвивальної гри («Незвичайні проблеми»), вправи-презентації «Історії з торбинки», а також словесний, ігровий супровід створених творчих продуктів. Зазначені методи сприяли емоційній спорідненості дитини з іншими учасниками освітнього процесу, формуванню здатності до моделювання певної соціальної поведінки, набуттю соціально значущих рис (відкритості, комунікабельності), усвідомленню значущості власних здобутків, розвитку уміння самостійно організовувати власне дозвілля засобами художньої творчості.

Підвищенню ефективності процесу формування *операційного компоненту* творчо спрямованої особистості сприяли: створення довільної композиції за самостійно розробленим ескізом та на основі фантазування, придумування сюжетів із намальованими предметами; експериментування з кольором, перетворення сніжинок на воду, моделювання різноманітного звучання музичного твору, практичні вправи «Клубочки», «Жива казка»; а також ігрові методи («Побудуємо хатку для песика», «Піратський скарб», «П'ять кубиків», «Музичні пляшечки», «Чарівна торбинка», «Сплячий пірат», «Зіпсований телефон», «Вгадай настрої» та ін.). Використання презентованих методів стимулювало дітей до оволодіння базовими навичками (хореографічними, музичними, театралізованої діяльності) з перспективою привнесення власних елементів у постановку, виклад, інтерпретацію твору.

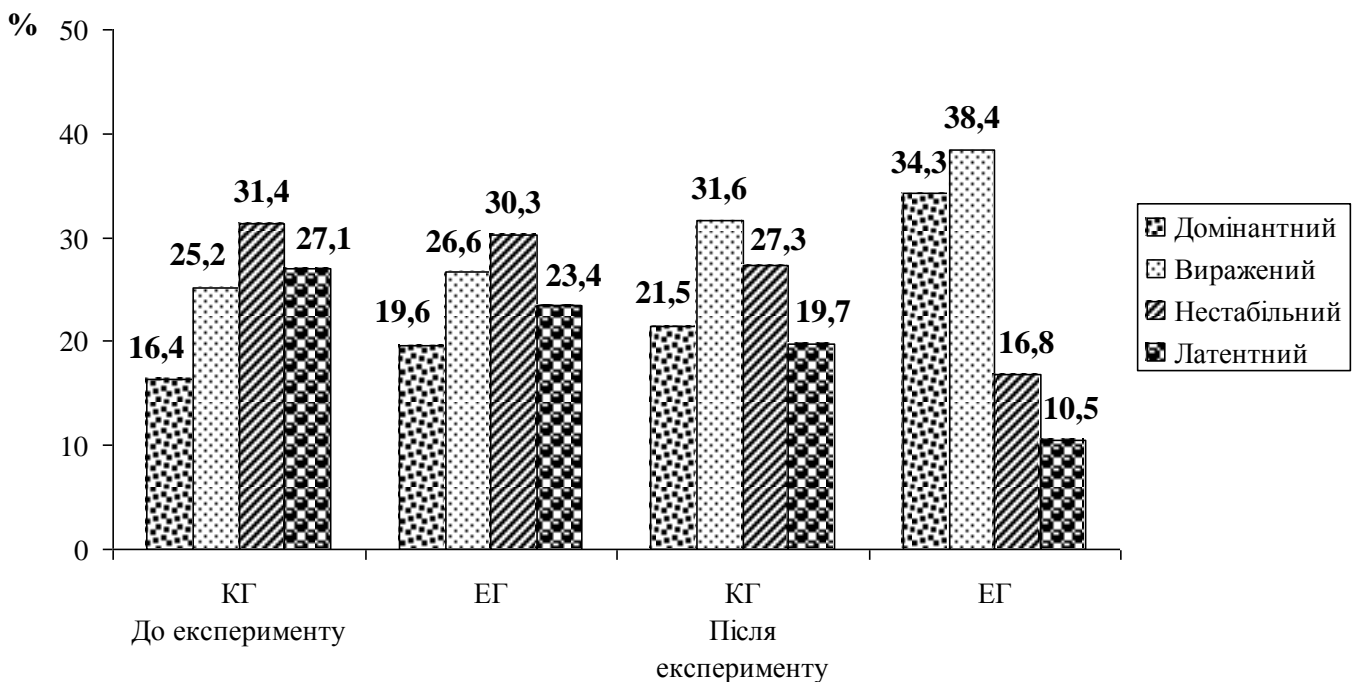
Для забезпечення усвідомлення педагогом необхідності прагнення до власного творчого саморозвитку як основи формування творчо спрямованої особистості вихованця під час дослідження було апробовано авторський тренінг «Творчий педагог – основа творчого розвитку вихованця». Ефективними виявилися вправи «Палітра почуттів», «Творча людина», «Експрес-малюнок», «Внутрішні ресурси»,

«Без маски», «Хода», «Залізнична каса», «Наші цілі», «Мої фантазії», «Я у майбутньому», «Зона міцності», «Професійні стереотипи».

З метою психолого-педагогічного супроводу щодо питань формування творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку в системі родинного виховання було проведено психолого-педагогічний тренінг для батьків «Моя творча родина». Продуктивними виявилися вправи: «Формула мого характеру», «Моя улюблена іграшка», «Асоціації», «Гарячий стілець», «Літературне кафе», «Літературні мініатюри», «Диво сьогоднішнього ранку», «Портрет творчої дитини», «Правильна похвала», «Психологічні межі», «Обговорення «Листа до сина»».

Зазначений комплекс не забезпечує абсолютно всіх можливостей методичного супроводу досліджуваного процесу. Однак його апробація під час експериментальної роботи виявила позитивні результати цілісного формування творчо спрямованої особистості вихованців старшого дошкільного віку в позашкільному навчальному закладі.

Упровадження розробленої моделі у практику роботи «Маленької школи» Палацу учнівської молоді м. Луцька зумовило перерозподіл у рівнях сформованості як окремих показників, компонентів, так і сформованості загалом творчо спрямованої особистості вихованців (рис. 3).

творчо спрямованої особистості

До проведення формувального експерименту діти контрольної та експериментальної груп істотно не різнилися між собою за рівнями сформованості творчо спрямованої особистості. Після відвідування протягом року творчих об'єднань позашкільного навчального закладу у КГ відбувся перерозподіл

вихованців за рівнями сформованості творчо спрямованої особистості: на 5,1 % зросла чисельність дітей з домінантним рівнем сформованості та на 6,4 % – з вираженим, на 4,1 % зменшилася група дітей з нестабільним рівнем та на 7,4 % – з латентним. Означені зміни не є статистично достовірними.

В ЕГ зміни у розподілах вихованців за рівнями сформованості творчо спрямованої особистості мали якісно інший характер, ніж у контрольній групі. За результатами застосування розробленої системи, на 14,7 % зросла кількість дітей з домінантним рівнем сформованості творчо спрямованої особистості та на 11,8 % – з вираженим. Істотно зменшилися за чисельністю групи дітей з нестабільним та латентним рівнями – відповідно на 13,5 % та 12,9 %.

Загалом в експериментальній групі частка дітей із домінантним та вираженим рівнями творчо спрямованої особистості після проведення експерименту склала 72,7 %, відповідно з нестабільним та латентним – 27,3 %. У КГ це співвідношення становить – 53,1 % та 47 % відповідно. Виявлені зміни в рівнях сформованості творчо спрямованої особистості дошкільників ЕГ, які відбулися за результатами проведення формувального експерименту, є статистично вірогідними.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та представлено наукове вирішення проблеми формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі. Результати проведеного дослідження підтвердили правомірність загальної й часткових гіпотез, засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для таких висновків:

1. Науковий наліз проблеми формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника засвідчив, що не зважаючи на значний обсяг проведених досліджень, у сучасній психолого-педагогічній науці не визначено методологічних пріоритетів означених процесів. Відсутня єдність у поглядах науковців на структуру та тлумачення особистості як суб'єкта творчих соціальних відносин та продуктивної творчої діяльності, що природно з огляду на багатогранність самого феномену, який не може бути розглянутий в межах методології однієї науки.

У дисертації творча спрямованість особистості розглянута з позицій системного, аксіологічного, культурологічного, суб'єктно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, технологічного та діалогічного підходів і трактується як сукупність стійких творчих мотивів, що визначають творчу діяльність особистості. Серед означених мотивів: потяги до творчості, творчі бажання, інтереси, схильності та прагнення. Творчо спрямовану особистість старшого дошкільника визначено як особистість, яка внаслідок цілеспрямованого впливу зовнішніх чинників актуалізувала й удосконалила свої творчі можливості для досягнення результатів у творчій діяльності. Узагальнюючи концептуальні дослідження філософів, психологів, педагогів, зроблено висновок про структуру творчо спрямованої

особистості, яку утворюють: емоційно-вольовий, мотиваційний, інтелектуально-творчий, соціально-комунікативний та операційний компоненти.

Установлено, що процес формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника як суб'єкта соціальних відносин і продуктивної творчої діяльності за своєю сутністю є педагогічним управлінням розвитком потенційних творчих можливостей дитини. Сенситивний період формування творчо спрямованої особистості – старший дошкільний вік, що зумовлено психофізіологічними особливостями розвитку дитини, провідною діяльністю, психологічними новоутвореннями у цьому віковому періоді.

2. Визначено психолого-педагогічні детермінанти формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, з-поміж яких: освітнє середовище позашкільного навчального закладу, особистість педагога, зміст його діяльності. Освітнє середовище позашкільного навчального закладу окреслено як особливий структурований і змістовно наповнений простір, який дає дитині старшого дошкільного віку змогу повною мірою розкрити власні творчі здібності. Основою такого середовища є вільний вибір дитиною виду діяльності, суб'єкт-суб'єктні взаємини, застосування знань і вмінь у реальних формах креативно-практичної діяльності, педагогічна впорядкованість і контроль, індивідуалізованість процесу розвитку творчого потенціалу дитини, повага та відповідальність стосовно особистості дитини. Акцентовано, що освітнє середовище позашкільного навчального закладу є відкритою динамічною системою із взаємопроникними компонентами: креативним, ігровим, розвивальним, емоційним. Виокремлено специфічні характеристики освітнього середовища позашкільного навчального закладу: креативність, гнучкість, діалогічність, суб'єктність, антропоцентричність, відкритість, емоційне прийняття, інноваційність. З'ясовано, що освоєння освітнього середовища дитиною старшого дошкільного віку як фактора творчого розвитку особистості старшого дошкільника, здійснюється через такі компоненти: емоційно-чуттєвий, когнітивно-оцінний, поведінково-діяльнісний, комунікативний.

Підкреслена вага роль педагога у формуванні творчо спрямованої особистості старшого дошкільника. Доведено, що творча активність педагога позашкільного навчального закладу завжди пов'язана зі змістово-концептуальною стабільністю освітньої діяльності, що дає можливість творчо і водночас, дидактично системно формувати творчо спрямовану особистість дитини в освітньому середовищі позашкільного навчального закладу. У структурі особистості педагога важливим є творчий потенціал, який визначає спрямованість і результативність його педагогічної діяльності. Структурними компонентами творчого потенціалу особистості педагога позашкільного навчального закладу майбутнього вчителя обрано: мотиваційний, когнітивний, комунікативний, інноваційний, особистісний, афективний, діяльнісний, аксіологічний.

Визначено основні складники змісту діяльності позашкільного навчального закладу з формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника

(теоретико-методологічний, дослідницько-експериментальний, прикладний) та рівні, на яких цей зміст реалізується (інформаційно-пізнавальний, діяльнісно-перетворювальний, рефлексивно-креативний).

3. Дослідження процесу формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі як цілісної системи дало змогу розробити концепцію формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному освітньому процесі, ідейним підґрунтям якої стали гуманістичні погляди на людину як найвищу цінність. Це забезпечило орієнтацію розробленої системи формування творчої спрямованості особистості старшого дошкільника на підпорядкування організації, змісту, форм, методів освітньої діяльності позашкільного навчального закладу завданням становлення творчої особистості; надання дітям та їх батькам вільного вибору форм освітньої діяльності, згідно з інтересами і природними здібностями особистості дитини; провадження освітньої діяльності на засадах індивідуалізації та диференціації.

Цілісність структурно-функціонального комплексу, представленого в концепції формування творчо спрямованої особистості, забезпечується трьома взаємопов'язаними концептами: методологічним, теоретичним та технологічним. Їх єдність дає змогу розглядати процес формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі як цілісну, багаторівневу, багатокomпонентну систему, що складається із взаємопов'язаних і взаємозалежних складників: цілепрогностичного – який визначає ієрархію стратегічних, проміжних (етапних) і тактичних цілей на кожному з етапів процесу формування творчої спрямованості особистості; змістово-контекстного, який відбиває її компонентну структуру; технологічного компонента, пов'язаного з поетапною реалізацією технології формування творчо спрямованої особистості; рефлексивно-оцінювального, спрямованого на визначення результативності сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника.

Визначено сутність поняття «*система формування творчо спрямованої особистості*», яку розуміємо як впорядковану сукупність *структурних* (цілі, зміст, засоби педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу і технології, що реалізуються у спеціально створених сприятливих педагогічних умовах позашкільного навчального закладу; педагогічне оцінювання) і *функціональних* (цілепрогностичний, змістово-контекстний, технологічний, рефлексивно-оцінний) компонентів, що забезпечують формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника. Експериментальну систему реалізовано шляхом її впровадження у цілісний освітній процес позашкільного навчального закладу.

4. Створено систему формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі, що відображає її цілісну структуру. Така структура охоплює чотири взаємопов'язані компоненти: *цілепрогностичний*, що визначає стратегічну і проміжні цілі процесу; *змістово-*

контекстний, який у розроблених навчальних програмах спрямованої дії для різних видів дитячої творчості та дитячих творчих об'єднань репрезентує зміст роботи з формування творчо спрямованої особистості на засадах інтеграції, що спирається на визначену її компонентну структуру та задає загальний контекст – розвивальний освітній простір як максимально сприятливий для реалізації поставлених цілей; *технологічний* – представлений комплексом педагогічних умов, котрі забезпечують проектування змісту, його реалізацію та об'єктивний контроль результату; *рефлексивно-оцінний*, який за допомогою розробленого критеріально-діагностичного комплексу дає змогу відстежити динаміку сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у спеціально створених умовах.

На підставі дослідно-експериментальної роботи уточнено сутність та структуру феномену творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, визначено критерії та показники її сформованості: *емоційно-вольовий* із показниками: вольовий та емоційний потенціал, довільність; *мотиваційно-спонукальний* із показниками: пізнавальний інтерес, мотивація досягнень; *когнітивно-творчий* із показниками: система цінностей, творчий потенціал, творче мислення; *соціально-комунікативний* із показниками: комунікативні здібності, соціальна компетентність, творча активність; *компетентнісно-діяльнісний* із показниками: творчі компетентності, досвід творчої діяльності. Кількісну і якісну оцінку сформованості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, відповідно до визначених критеріїв, представлено за такими рівнями: домінантний, виражений, нестабільний, латентний.

5. Емпіричне дослідження стану сформованості творчо спрямованої особистості вихованців старшого дошкільного віку за допомогою критеріально-діагностичного комплексу у позашкільних навчальних закладах різних регіонів України виявило, що кількість дітей із домінантним рівнем є нечисельною (16,4 %), із вираженим рівнем – 25,2 %. Це дає підстави констатувати, що за традиційних підходів до формування творчо спрямованої особистості у позашкільному навчальному закладі, меншість вихованців (41,6 %) з числа дітей старшого дошкільного віку актуалізували й удосконалили свої можливості для досягнення результатів у певних видах творчості. Найбільш виразно у старших дошкільників виявилися: висока дослідницька, пошукова активність, чутливість, сенситивність до нових стимулів, нової ситуації, здатність відкривати нове у звичайному, вибірковість щодо нового предмета дослідження, понаднормативна активність та інтелектуальна ініціатива (у 58,6 % дошкільників зафіксовано виражений та домінантний рівні пізнавального інтересу).

Водночас у значної частини дітей (76,1 %) існують проблеми із самостійною постановкою мети творчої діяльності, її усвідомленням, здатністю планувати творчу діяльність, діяти, не керуючись зразком, інструкцією, задумом, із мобілізацією зусиль для подолання перешкод на шляху до мети, досягненням мети творчої

діяльності без або за незначної допомоги дорослого, тобто з розвитком довільності поведінки у творчій діяльності.

У більшості вихованців (64,3 %) виявився не сформованим досвід творчої діяльності, що зумовлює виникнення у них труднощів при розв'язанні нових, нетипових, нестандартних ситуацій, характерних саме для творчої діяльності.

У структурі творчо спрямованої особистості старшого дошкільника простежуються стохастичні зв'язки між сформованістю окремих компонентів та досліджуваного феномену загалом. Виявлено, що між комунікативними здібностями, творчою активністю, пізнавальними інтересами та загалом творчою спрямованістю особистості старшого дошкільника виявлено помірні, а між його емоційним та творчим потенціалом, творчим мисленням – сильні прямі кореляційні зв'язки. Це було враховано при визначенні концепції та доборі процедур формувального експерименту.

6. Розроблено технологічний компонент системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі, що передбачає такі етапи: орієнтувальний, адаптивний, конструктивно-творчий. Відповідно, на кожному етапі зміст ускладнюється, і його цілісний вплив на компоненти творчо спрямованої особистості посилюється.

Доведено, що ефективно впровадження системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі можливе за умов: здійснення управлінських та організаційно-методичних засад гурткової роботи зі старшими дошкільниками; використання дидактичних основ реалізації змісту діяльності позашкільних об'єднань з формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника; застосування комплексу особистісно орієнтованих методів.

Обґрунтовано, що організаційно-управлінська система формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника в умовах освітнього процесу позашкільного навчального закладу реалізується на таких рівнях: стратегічному, тактичному, технологічному, рефлексивному, рівні самоуправління.

Дидактичними засадами реалізації творчо орієнтованого змісту в позашкільному навчальному закладі є: інтегрування, диференціація, міжпредметні зв'язки, індивідуалізація, суб'єктно-діяльнісний підхід.

Запропоновано класифікацію взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних особистісно орієнтованих методів організації та здійснення позашкільної освіти й виховання творчо спрямованої особистості. До основних груп методів належать: методи формування емоційно-вольової сфери особистості, методи формування інтелектуально-творчої сфери особистості, методи сприяння формуванню мотивації до творчості, методи соціально-комунікативного розвитку, методи формування операційної готовності до творчості.

7. За допомогою методів математичної статистики, на основі аналізу виду та характеру змін, які відбулися за результатами констатувального та формувального

етапів експерименту в розподілах старших дошкільників за рівнями сформованості творчо спрямованої особистості, маємо підстави стверджувати, що розроблена та впроваджена нами у практику роботи позашкільного навчального закладу система формування творчо спрямованої особистості дитини шостого року життя є ефективною.

За підсумками прикінцевого етапу дослідження в експериментальній групі порівняно з контрольною виявлено суттєві позитивні зміни у показниках рівнів сформованості творчо спрямованої особистості: домінантний рівень зафіксовано у 34,3 % дітей ЕГ (+ 14,7 %) і у 21,5 % дітей КГ (+ 5,1 %); виражений рівень – у 38,4 % дітей ЕГ (+ 11,2 %) і у 31,6 % дітей КГ (+6,4 %); нестабільний рівень – у 16,8 % дітей ЕГ (– 13,5 %) і у 27,3 % дітей КГ (+ 0,2 %); латентний рівень – у 10,5 % дітей ЕГ (– 12,9 %) і у 19,7 % дітей КГ (– 7,4 %).

Отже, упровадження в освітній процес позашкільних навчальних закладів розробленої експериментальної системи забезпечує сформованість творчо спрямованої особистості дітей старшого дошкільного віку.

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних аспектів формування творчо спрямованої особистості. *Перспективними є вивчення:* особливостей формування творчої особистості на подальших етапах онтогенезу (у молодшому шкільному, підлітковому та юнацькому віці); питання професійної підготовки педагогів дошкільних та позашкільних навчальних закладів до забезпечення психолого-педагогічної підтримки творчих вихованців.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Семенов О. С. Формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі: монографія / Олександр Сергійович Семенов. – Луцьк: ПВД Твердиня, 2017. – 520 с.

Статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях

2. Pękala A. Diagnoza poziomu zdolności muzycznych uczniów edukacji wczesnoszkolnej w Polsce i na Ukrainie na podstawie badań własnych / Anna Pękala, Aleksandr Semenov // Edukacja Muzyczna, 2015. – № 10. – S. 205–219.

3. Семенов А. С. Формирование творчески направленной личности старшего дошкольника во внешкольном учебном учреждении / Александр Сергеевич Семенов // Вестник Брэсцагага ўніверсітэта / Серыя 3: філалогія, педагогіка, псіхалогія. – 2016. – № 1. – С. 113–122.

4. Szemenov O. Az oktatási intézményen kívüli oktatási környezet alapvető sajátosságai, mint a nagycsoportos óvodások művészi hajlamai kialakulásának tényezője / Oleksandr Szemenov // Pedagógiai és szakmódszertani tanulmányok. – Komárno, Slovakia. – P. 107–114.

5. Semenow O. Rola pedagoga w twórczym rozwoju wychowanka / Ołeksandr Semenow // *Pedagogika*. – 2016. – Tom XXV, Nr 2. – S. 53–60.

*Статті у фахових виданнях України,
включених до міжнародних наукометричних баз*

6. Семенов О. С. Порівняльний аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду формування творчо спрямованої особистості дитини у закладах неформальної освіти / Олександр Сергійович Семенов // *Порівняльно-педагогічні студії*. – 2016. – № 1 (27). – С. 19–25.

7. Семенов О. С. Структурно-функціональна модель змісту діяльності позашкільного навчального закладу з раннього формування творчо спрямованої особистості вихованця / Олександр Сергійович Семенов // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. – 2016. – № 1 (55). – С. 313–322.

8. Семенов О. С. Управлінські засади гурткової роботи зі старшими дошкільниками в позашкільному навчальному закладі / Олександр Сергійович Семенов // *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка; Ін-т педагогіки НАПН України. – Вип. 21 (2–2016), ч. 2. – Кам'янець-Подільський, 2016. – С. 225–230.

9. Семенов О. С. Організаційно-методичні засади гурткової роботи зі старшими дошкільниками у позашкільному навчальному закладі / Олександр Сергійович Семенов // *European humanities studies: state and society*. – 2016. – № 3. – С. 302–313.

Статті у наукових фахових виданнях

10. Семенов О. С. Творчо спрямована особистість старшого дошкільника: сутність та характерні особливості / Олександр Сергійович Семенов // *Наука і освіта. Сер.: педагогіка і психологія* : наук.-практ. журн. – Одеса : ПНПУ, 2014. – № 10/СХХVII. – С. 190–194.

11. Семенов О. С. Творчо спрямована особистість дошкільника – запорука розвитку успішних націй / Олександр Сергійович Семенов // *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 2. – С. 222–232.

12. Семенов О. С. До питання спрямованості особистості / Олександр Сергійович Семенов // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. Сер. «Педагогічні науки»*. – 2015. – № 1. – С. 109–115.

13. Семенов О. С. Підготовка фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності у позашкільному освітньому середовищі [Текст] / Олександр Сергійович Семенов // *Науковий вісник Чернівецького національного університету*. – 2015. – Вип. 746. – С. 179–186.

14.Семенов О. С. Психофізіологічні основи формування творчої особистості старшого дошкільника / Олександр Сергійович Семенов // Гуманітарний вісник держ. вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Сер.: педагогіка, психологія, філософія : зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 35. – С. 109–118.

15.Семенов О. С. Формування громадянської спрямованості старшого дошкільника у процесі творчої діяльності / Олександр Сергійович Семенов // Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал. – Дрогобич, травень 2015. – № 5. – С. 60–65.

16.Семенов О. С. Розвиток творчої особистості фахівця дошкільної освіти у процесі професійної підготовки / Олександр Сергійович Семенов, Олександра Григорівна Ємчик // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : зб. наук. пр. – № 2 (14). – Рівне : РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2015. – С. 286–291.

17.Семенов О. С. Освітнє середовище позашкільного навчального закладу як чинник формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника / Олександр Сергійович Семенов // Освітній простір України. – 2016. – Вип. 6. – С. 127–135.

18.Семенов О. С. Освітнє середовище сучасного позашкільного навчального закладу: теоретико-методологічний аспект / Олександр Сергійович Семенов // Гірська школа українських Карпат. – 2016. – № 14. – С. 68–73.

19.Семенов О. С. Технологія формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі / Олександр Сергійович Семенов // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Сер. «Педагогічні науки». – 2016. – № 1. – С. 118–125.

20.Семенов О. С. Методологічні та практико-нормативні засади функціонування змісту діяльності позашкільного навчального закладу / Олександр Сергійович Семенов // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2016. – Вип. 13 (56), ч. I. – С. 119–124.

21.Семенов О. С. Критеріально-діагностичний комплекс дослідження творчо спрямованої особистості старшого дошкільника / Олександр Сергійович Семенов // Гуманітарний вісник ДНВЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – К : Гнозис, 2016. – Дод. 3 до вип. 36, т. II (18) : тематичний вип. «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – С. 133–143.

22.Семенов О. С. Психолого-педагогічні чинники та закономірності формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі / Олександр Сергійович Семенов // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. – Рівне : РДГУ, 2016. – Вип. 3. – С. 129–138.

23.Семенов О. С. Проблема формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у психолого-педагогічній теорії / Олександр Сергійович Семенов // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. Уманського держ. ун-ту ім. П. Тичини. – Умань, 2016. – Вип. 54. – С. 83–92.

24.Семенов О. С. Модель системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі / Олександр Сергійович Семенов // Педагогічний часопис Волині : наук. журн. – Луцьк, 2016. – № 2 (3). – С. 87–93.

25.Семенов О. С. Концептуальні засади дослідження формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі / Олександр Сергійович Семенов // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Інститут проблем виховання НАПН України. – К., 2016. – Вип. 20, кн. 2. – С. 173–187.

26.Семенов О. С. Класифікаційний підхід у доборі методів формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі / Олександр Сергійович Семенов // Обрії. – Івано-Франківськ, 2016. – № 2 (43). – С. 53–57.

27.Семенов О. С. Дидактичні засади змісту діяльності позашкільних об'єднань з формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника / Олександр Сергійович Семенов // Педагогічні науки. – Херсон, 2016. – № 73. – С. 38–42.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

28.Semenow O. Psychologiczno-pedagogiczne wspieranie rozwoju kreatywności dziecka w wieku przedszkolnym / Ołeksandr Semenow // Edukacja dziecka wobec wyzwań i zagrożeń ponowoczesności / zb. prac nauk. / Kolegium Nauczycielskie w Bielsku-Białej. – Bielsko-Biała-Katowice-Kraków : Skriptum, 2014. – S. 41–47.

29.Semenow O. Analiza cech zawodowych pedagoga determinujących twórczy rozwój wychowanka / Ołeksandr Semenow // Tradycja – terażniejszość – przyszłość edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej / zb. prac nauk. / Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie. – Częstochowa, 2016. – S. 243–247.

Статті у науково-методичних виданнях МОН України

30.Семенов О. С. Творча дитина: зрозуміти і підтримати / Олександр Сергійович Семенов // Дошкільне виховання, 2016. – № 4. – С. 2–5.

Навчальні та навчально-методичні видання

31.Семенов О. С. Формування творчо спрямованої особистості: перші кроки : навч. посібник / Олександр Сергійович Семенов. – Луцьк : ПВД Твердиня, 2016. – 156 с.

Матеріали науково-практичних конференцій

32. Семенов О. С. Творчо спрямована особистість в онтогенезі та її психолого-педагогічний супровід / Олександр Сергійович Семенов // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 рік. – Івано-Франківськ : НАІР, 2014. – Вип. 4. – С. 226–228.

33. Семенов О. С. Індивідуально-типологічні особливості творчо спрямованої особистості старшого дошкільника / Олександр Сергійович Семенов // Проблеми розвитку творчої особистості дітей дошкільного віку: теорія, практика, перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Миколаїв, 3 квіт. 2015 р.). – С. 123–128.

34. Семенов О. С. Теоретико-методичні імперативи змісту позашкільної освіти дітей старшого дошкільного віку / Олександр Сергійович Семенов // Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Суми, 6–7 квіт. 2016 р.). – Т. 2. – С. 138–141.

35. Семенов О. С. Технологічні аспекти формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника / Олександр Сергійович Семенов // Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., (Луцьк, 3–5 черв. 2016 р.). – Т. 2. – С. 129–134.

36. Семенов О. С. Феномен освітнього середовища позашкільного навчального закладу / Олександр Сергійович Семенов // Current issues and problems of social sciences: Proceedings of the International scientific-practical conference. – Kielce, June 28–30 2016. – P. 67–70.

37. Семенов О. С. Зміст діяльності позашкільного навчального закладу як основа формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника / Олександр Сергійович Семенов // Сучасна система освіти і виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 7–8 жовт. 2016 р.). – С. 111–114.

38. Семенов О. С. Управління та організація гурткової роботи зі старшими дошкільниками у позашкільному навчальному закладі / Олександр Сергійович Семенов // Пріоритетні наукові напрямки педагогіки і психології: від теорії до практики : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 14–15 жовт. 2016 р.). – С. 22–24.

39. Семенов О. С. Технологічні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі / Олександр Сергійович Семенов // Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії : зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 21–22 жовт. 2016 р.). – С. 80–83.

40. Семенов О. С. Модельне проектування системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному

закладі / Олександр Сергійович Семенов // Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти : зб. наук. доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф., (Варшава, 29–30 жовт. 2016 р.). – С. 97–101.

41. Семенов О. С. Адаптація вихованців старшого дошкільного віку до умов позашкільного освітнього середовища / Олександр Сергійович Семенов // Соціалізація особистості: теорія та практика : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф., (Дніпро, 24 листоп. 2016 р.). – С. 118–121.

АНОТАЦІЇ

Семенов О. С. Теоретико-методичні засади формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Інститут проблем виховання НАПН України. – Київ, 2017.

У дисертації представлено новий підхід до розв’язання проблеми формування творчо спрямованої особистості дитини старшого дошкільного віку в діяльності позашкільного навчального закладу, що полягає в обґрунтуванні теоретичних та методичних засад цього процесу, розробленні та перевірці експериментальної моделі та відповідного технологічного забезпечення.

На основі аналізу наукових джерел з питань формування творчо спрямованої особистості обґрунтовано теоретико-методологічні засади діяльності позашкільного закладу з вихованцями старшого дошкільного віку. Визначено поняття «творчо спрямована особистість старшого дошкільника» як особистість, котра внаслідок цілеспрямованого впливу зовнішніх чинників актуалізувала свої творчі можливості для досягнення результатів у творчій діяльності.

Схарактеризовано процес формування творчо спрямованої особистості у позашкільному навчальному закладі як специфічну взаємодію освітнього процесу, середовища та самого полісуб’єкта (вихованець-батьки-педагоги).

Виокремлено провідні психолого-педагогічні детермінанти формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, розроблено авторську концепцію формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, що складається із взаємопов’язаних і взаємозалежних концептів: цілепрогностичного, змістово-контекстного, технологічного та рефлексивно-оцінювального.

Змодельовано та експериментально підтверджено ефективність системи формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі.

Ключові слова: творчо спрямована особистість, дитина старшого дошкільного віку, формування творчо спрямованої особистості, позашкільний навчальний заклад.

Семенов А. С. Теоретико-методические основы формирования творчески направленной личности старшего дошкольника во внешкольном учебном учреждении. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Институт проблем воспитания НАПН Украины. – Киев, 2017.

В диссертации представлен новый подход к решению проблемы формирования творчески направленной личности ребенка старшего дошкольного возраста в условиях деятельности творческого объединения детей по интересам внешкольного учебного заведения, заключающийся в обосновании теоретических и методических основ этого процесса, разработке и проверке экспериментальной модели и соответствующего технологического обеспечения.

Посредством анализа взглядов ученых на структуру творчески направленной личности обоснованы теоретико-методологические основы деятельности внешкольного заведения с воспитанниками старшего дошкольного возраста. Определено понятие «творчески направленная личность старшего дошкольника», как личность, которая в результате целенаправленного воздействия внешних факторов актуализировала свои творческие возможности для достижения результатов в творческой деятельности.

Охарактеризован процесс формирования творчески направленной личности во внешкольном учебном заведении как специфическое взаимодействие образовательного процесса, среды и самого полисубъекта (воспитанник-родители-педагоги) во взаимозависимости и взаимосвязи как элементов сложноорганизованной структурированной системы, способной к саморазвитию.

На основании изучения опыта и анализа нормативно-правовой базы осуществлен сравнительный анализ зарубежного и отечественного опыта формирования творчески направленной личности старшего дошкольника в учреждениях внешкольного (неформального) образования.

Выделены ведущие психолого-педагогические детерминанты формирования творчески направленной личности старшего дошкольника: образовательная среда внешкольного учебного учреждения, личность внешкольного педагога, содержание деятельности внешкольного учебного учреждения.

Разработана авторская концепция формирования творчески направленной личности старшего дошкольника, которая представляет собой целостную, многоуровневую, многокомпонентную систему, состоящую из взаимосвязанных и взаимозависимых концептов: целепрогностического, который определяет иерархию стратегических, промежуточных (этапных) и тактических целей на каждом этапе процесса формирования творческой направленности личности; содержательно-контекстного, отражающего ее компонентную структуру; технологического, связанного с поэтапной реализацией трехуровневой технологии формирования творческой направленности личности; рефлексивно-оценочного, направленного на

определение результативности формирования творческой направленности личности старшего дошкольника.

Произведено моделирование системы формирования творчески направленной личности старшего дошкольника во внешкольном учебном учреждении, которая представляет собой упорядоченную совокупность структурных (цели, содержание, средства педагогического взаимодействия субъектов образовательного процесса и технологии, реализуемые в специально созданных благоприятных педагогических условиях внешкольного учебного учреждения, педагогическая оценка) и функциональных (целепрогностический, содержательно-контекстный, технологический, рефлексивно-оценочный) компонентов, обеспечивающих формирование творчески направленной личности старшего дошкольника.

Определены критерии (эмоционально-волевой, когнитивно-творческий, мотивационно-побудительный, социально-коммуникативный, компетентностно-деятельностный) и соответствующие им показатели сформированности творчески направленной личности старшего дошкольника. В соответствии с критериями и показателями представлена количественная и качественная оценка сформированности творчески направленной личности ребёнка старшего дошкольного возраста.

Экспериментально проверена эффективность внедрения системы формирования творчески направленной личности старшего дошкольника во внешкольном учебном учреждении, реализуемая на ориентировочном, адаптивном и конструктивно-творческом этапах. Обосновано, что выявленные изменения сформированности творчески направленной личности старших дошкольников в экспериментальных группах являются статистически достоверными.

Ключевые слова: творчески направленная личность, ребёнок старшего дошкольного возраста, формирование творчески направленной личности старшего дошкольника, внешкольное учебное учреждение.

Semenov O. S. Theoretical and Methodological Principles of Formation of Creative Personality of Senior Preschooler in Out-of-School Educational Institution. – Printed as manuscript.

Dissertation for a Doctor of Education degree (speciality 13.00.08 – Preschool Education). – Institute of Problems on Education of NAES of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The dissertation presents a new approach to solving a problem related to the formation of a creative personality of a senior preschooler in out-of-school education and training. It lies in substantiation of the theoretical and methodological principles favoring this process as well as in devising and testing the experimental model with an appropriate technological support.

Having analyzed the researchers' views on the problem of a creative personality, the author substantiates the theoretical and methodological principles of out-of-school education and training aimed at senior preschool children's creative development. The term "creative personality of a senior preschooler" means a person able to actualize his (her) creativity for achieving the results in creative activities due to the targeted impact of external factors.

The process of the creative personality formation in extracurricular educational institution covers a specific interaction of educational process, environment and polysubject itself (child-parents-educators).

The leading psychological and pedagogical determinants of the formation of a creative personality of a senior preschooler are defined. The author designs his conception of the formation of a creative personality of a senior preschooler.

The system of forming a creative personality of a senior preschooler in extracurricular educational institution is modelled. The model comprises a set of structural and functional components that favor the formation of a creative personality of a senior preschooler.

The implementation of the system of forming a creative personality of a senior preschooler in extracurricular educational institution is experimentally verified and proved to be effective.

Key words: creative personality, senior preschooler, formation of a creative personality, extracurricular educational institution.

Підписано до друку 23.10.2017 р. Формат 60x90/16.

Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.

Тираж 100. Зам. 92.

«Видавництво "Науковий світ"»[®]

Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.

м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.

200-87-15, 050-525-88-77

E-mail: nsvit23@ukr.net

Сайт: nsvit.cc.ua